

HAYEF: Journal of Education

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Çocukluk Çağı Yaralanmaları Açısından İncelenmesi

Nilgün DAĞ¹, Ahu TANERİ²

¹Mersin Üniversitesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Temel Eğitim Bölümü, Mersin, Türkiye

²Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Temel Eğitim Bölümü, Niğde, Türkiye

Öz

Bu çalışmanın amacı, Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarının nasıl ele alındığını; sınıf düzeylerine ve ünitelere göre nasıl bir dağılım gösterdiğini; hangi yaralanma türlerini (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) içerdiğini ve bu yaralanmaların nasıl bir yaklaşımla ve hangi konular altında ele alındığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ve 2021–2022 eğitim-öğretim yılında ilkököl 1-3. sınıf düzeyinde okutulmakta olan Hayat Bilgisi ders kitapları araştırmanın veri kaynağı olarak seçilmiştir. Ders kitapları, doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Sonuçlar, sınıf düzeyi arttıkça çocukluk çağı yaralanmalarının daha az konu edildiğini göstermekte ve her sınıf düzeyi için açık kanıtlar sağlamaktadır. Buna göre çocukluk çağı yaralanmaları, en fazla birinci sınıf düzeyinde ele alınmakta ve tüm sınıf düzeylerinde en fazla *Güvenli Hayat* ünitesinde işlenmektedir. Ayrıca çocukluk çağı yaralanmaları, Hayat Bilgisi ders kitaplarında *önleyici* ve *müdahale edici* olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alınmış ve önleyici ifadeler daha çok yer verilmiştir. İstemsiz-kasıtsız yaralanmalar, her sınıf düzeyinde en fazla ele alınan yaralanma türünü oluşturmuştur. Yaralanmalar *Doğal Afetler*, *Trafik*, *Yakın Çevre*, *Akran İlişkileri* ve *Sağlık* konuları altında toplanmış ve en fazla “Yakın Çevre,” en az “Akran İlişkileri” bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk çağı yaralanmaları, ders kitabı, hayat bilgisi

Examination of Life Science Textbooks in terms of Childhood Injuries

Abstract

The aim of this study is to evaluate how childhood injuries are handled in Life Studies textbooks and how they are distributed according to grade levels and units and to reveal which types of injuries (voluntary-intentional and involuntary-unintentional) are involved and with what approach and under which topics these injuries are handled. In this study, Life Studies textbooks approved by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline and used in primary school first–third grades in the 2021–2022 academic year were chosen as the data source of the research. Textbooks were analyzed by document analysis method. The results show that childhood injuries are less discussed as grade level increases and provide clear evidence for each grade level. Accordingly, childhood injuries are handled at most at the first grade level and at most in the Safe Life unit at all grade levels. In addition, childhood injuries were handled with two different approaches as preventive and intervening in the Life Science textbooks, and preventive expressions were given more place. Involuntary-unintentional injuries constituted the most frequently handled injury type at each grade level. Injuries were grouped under the topics of Natural Disasters, Traffic, Near Environment, Peer Relationships and Health, and they were discussed in the context of “Close Circle” at most and “Peer Relationships” at least.

Keywords: Childhood injuries, life science, textbook

Giriş

Çocukluk çağı yaralanmaları, ulusal eğitim-bilim alanyazınında teorik ve ampirik olarak yeterince konu edilmemiş ve büyük ölçüde tıp sahasındaki araştırma ve çalışmaların ışığında çözümlenmiş bir olgudur. Oysa çocukluk çağı yaralanmaları, önemli bir halk sağlığı sorunudur ve dünya çapında önemli bir endişe kaynağıdır. Dünya Sağlık Örgütü (2008) raporuna göre yaralanmalar, küresel hastalık yükünün önde gelen nedenidir. Her yıl yüz binlerce çocuk, istemli-kasıtlı veya istemsiz-kasıtsız yaralanmalar nedeniyle ölmekte ve milyonlarcası da ölümcül olmayan yaralanmaların sonuçlarına maruz kalmaktadır. Tek başına trafik kazaları, 15–19 yaşındakiler arasında önde gelen ölüm nedeni ve 10–14 yaşındakiler arasında ise ikinci önde gelen ölüm

nedenidir (UNICEF, 2008). Oysa kazaya uğramamak ve yaralanmamak her çocuğun en temel hakkıdır.

Ne yazık ki çocuklar, yaralanmalar için en savunmasız grupların başında gelmektedir. Çocukların etkinliklerinin, ilgi alanlarının ve olgunluk seviyelerinin yetişkinlerinkinden farklı olması, onların yaralanma ihtimallerini yükseltmektedir (Forjuoh, 2012). Ayrıca, bilişsel ve davranışsal gelişimleri tamamlanmadığından, riskleri ve tehlikeleri algılamaları ve kendilerini bu tip riskli ve tehlikeli durumlardan koruyabilmeleri güç olduğundan çocukların yaralanma ihtimalleri yüksektir. Nitekim 2015 yılında dünya genelinde 5 yaş altı çocuklar arasında 5,82 milyon ölüm meydana gelmiş ve yaralanmaya özgü ölüm oranı 100,000 kişi başına 73 olarak bildirilmiştir (Sharma ve ark., 2018).

Bu bağlamda çalışmada, ilkokulun ilk üç yılına odaklanılmış ve çocuklara bilgi, davranış, inanç ve değerlerin aktarılması bakımından en işlevsel araç kabul edilen ders kitapları merkeze alınmıştır. Bilindiği üzere ders kitapları, öğrenmenin ve öğretimin niteliğini doğrudan etkileyen kritik girdilerden biridir. Bu bakımdan ders kitaplarının eğitimde güçlü bir yeri vardır. Dersler için iyi bir destek ve önemli bir kaynak (Knight, 2015) olan ders kitapları, bilgi miktarını kontrol ederek öğrencilerin ders konularını sıralı ve doğru bir şekilde öğrenmelerine imkân sağlar. Ayrıca bir yapı, tutarlılık ve mantıksal ilerleme ölçüsü sunarak öğretim, test ve yorumlama standartlarını korur, öğretmen ve öğrencilere rehberlik eder (Wen-Cheng ve ark., 2011).

Çocukluk çağı yaralanmalarının etiolojisini anlamak ve buna yönelik olarak önleme stratejileri ve farkındalık programları tasarlayıp geliştirilmek kritik öneme sahiptir. Ancak, ulusal eğitimbilim alanyazınında çocukluk çağı yaralanmaları ile bunları önlemeye yönelik duyarlılık ve farkındalık eğitimleri oluşturulmasına yönelik yeterli önemin ve özenin gösterildiğini söylemek güçtür. Bu makaleyle, Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmalarının nasıl ele alındığına; sınıf düzeylerine ve ünitelere göre nasıl bir dağılım gösterdiğine; yaralanma türlerinin (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) neler olduğuna, bu yaralanmaların nasıl bir yaklaşımla ve hangi konular altında ele alındığına ilişkin bir durum tespiti yapılmakta ve konuya dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Problem Durumu

Çocukluk çağı yaralanmalarını bir çerçeve bağlamına yerleştiren çok az sayıda araştırmacı olmuştur. Bu az sayıdaki araştırmacıdan biri olan Haddon (1968), yaralanmaların kaza sonucu meydana gelmediğini; “sahibi,” “aracı” ve “çevre” arasındaki kontrolsüz etkileşim nedeniyle meydana geldiğini öne sürmüş ve modelini “sahibi,” “aracı” ve “çevre”nin epidemiyolojik modeline dayandırmıştır. Ayrıca Haddon, yaralanmaya katkıda bulunan faktörlerin “olay öncesi,” “olay sırası” ve “olay sonrası” mevcut olabileceğini kaydetmiştir. Olay öncesi aşama, bir çocuğun belirli çevresel tehlikelere maruz kalma olasılığını arttıran tüm faktörleri ele alırken; olay sırası, kişinin etiyolojik ajanla etkileşimini içerir. Olay sonrası aşama ise, yaralanma sonuçlarının (ölüm veya sakatlık) ciddiyetinin azaltılıp azaltılamayacağına odaklanır. “Sahibi,” “aracı” ve “çevresel” faktörler model tarafından her üç aşamada da ele alınır (Haddon, 1968; McCoy ve ark., 2002).

Çocukluk çağı yaralanmalarının meydana gelme olasılığını etkileyen bir dizi faktör olduğu bilinmektedir. Bu faktörlerin bazıları, çocuğun cinsiyet ve yaş gibi özellikleriyle daha çok ilgiliyken, diğer faktörler daha çok sosyo-ekonomik faktörlerle ve aile kompozisyonu ile ilgilidir (Andradea ve ark., 2013). Karayolu trafik yaralanmaları daha büyük yaş gruplarında artma eğilimi gösterirken, yanık yaralanmaları tam tersi bir eğilim göstermektedir (Flavin ve ark., 2006). Erkek çocuklar, kız çocuklarından daha yüksek yaralanma oranlarına sahiptir (Alkon ve ark., 1999; Eraslan & Aycan, 2008; Erkal & Yertutan, 2012; Granié, 2007; Rivara, ve ark., 1982). Ayrıca, çocukluk çağı yaralanmalarındaki cinsiyet farkının yaşla birlikte arttığını gösteren çalışmalar (Granié, 2010) da mevcuttur. Yine, ailedeki küçük ya da büyük kardeş sayısı ile yapıcı (constructive) ya da yıkıcı (destructive) kardeş özelliği yaralanmalar için bir risk faktörü olarak belirtilmektedir (Howe ve ark., 2002).

Elbette ki çocukları aşırı ve spesifik yaralanmalara yatkın hâle getiren bazı temel anatomik, fizyolojik-gelişimsel ve psiko-sosyal farklılıklar vardır. Anatomik olarak çocukların vücut boyutlarının ufak olması çeşitli yaralanma türleri için bir risk faktörüdür. Mesela, çocukların tenleri çok daha düşük bir sıcaklıkta, daha hızlı ve daha derin yanabilmektedir (Forjuoh, 2012). 9 yaşın altındaki çocuklar, karayoluyla ilgili tehlikeli durumları tanıma ve bunlardan kaçınma konusunda çok zayıf muhakeme gösterirler (Ampofo-Boateng & Thompson, 1991).

Hatta bu yaş civarındaki çocuklar, karşıdan karşıya geçme gibi kritik bir güvenlik önlemini çoğu zaman sergileyemeyebilirler.

Gelişimsel olarak, yaklaşık üçüncü ayda çocuklar yuvarlanmaya başlarlar, ki bu onları yataktan düşmeye yatkın hâle getirir. Yaklaşık dokuz aylıkken emeklemeye başladıklarında, nesneleri ağızlarına götürür, boğulma riskiyle karşı karşıya kalırlar. Yürümeye ve hareket etmeye başladıklarında ise, çocuklar çevrelerini keşfetmeye başlarlar ve bu da onları boğulma, düşme, yanık, zehirlenme gibi yaralanma riskiyle karşı karşıya bırakır. Çocukları farklı yaralanma risklerine maruz bırakan durumlardan biri de içinde yaşadıkları fiziksel, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik ortamlardır. Küreselleşme, kentleşme gibi sosyal, kültürel, politik ve ekonomik değişikliklerle birlikte çocukluk çağı yaralanmaları da değişmektedir (Forjuoh, 2012).

Ev ve okul yaralanmaları, ilkokul çağındaki çocuklar için yaygın bir sorundur. Mevcut bilgiler, çocukların evde daha az kaza geçirdiği, 11 yaşından sonra ise okullarda daha çok kaza geçirdiklerini göstermektedir (Di Scala ve ark., 1997). Yaralanmaların oluş yerine (sınıf, merdiven, koridor, spor salonu, tuvalet, laboratuvar, okul bahçesi, okul yolu, okul gezisi vb.) yönelik yapılan araştırmalar, sonuçları itibarıyla paralellik göstermektedir. Buna göre, çocuklar en fazla okul bahçesinde ve dersliklerde yaralanmalara ve kazalara uğramaktadır (Eraslan & Aycan, 2008; Ergüder, 2003).

Yaralanma durumları oluş şekli (düşme, çarpışma, tökezleme/kayma, çelme takma, bükme, vurma, yanma, ısırılma vb.) bağlamında da araştırılmıştır. Örneğin, Türkiye’de 7–14 yaş grubu çocuklarda en fazla düşmelere bağlı yaralanmalar görülürken (Dönmez ve ark., 2018); oyun ve spor yaralanmaları, dünya çapında çocuk yaralanmalarının önde gelen nedenlerinden birini (Schneuer ve ark., 2018) oluşturmaktadır. Yaralanma nedenlerine odaklanan çalışmalar ise, farklı sonuçlara işaret etmektedir. Dikkatsizlik (Işık, 2019), şakalaşma, itme, düşme (Şengel ve ark., 2020; Williams ve ark., 2002), kayma en sık rastlanan yaralanma nedenleri arasındadır. Çocuk ve aile ile ilgili risk faktörleri, erkek cinsiyet, okulun fiziki durumu, okul yönetimi ve yanlış politikalar okul çağı çocuklarında en sık rastlanan yaralanma nedenlerini oluşturmaktadır (Gür & Yıldız, 2009; Şengel ve ark., 2020).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarının nasıl ele alındığına; sınıf düzeylerine ve ünitelere göre nasıl bir dağılım gösterdiğine; yaralanma türlerinin (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) neler olduğuna, bu yaralanmaların nasıl bir yaklaşımla ve hangi konular altında ele alındığına ilişkin mevcut tabloyu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda araştırmanın problemi, “Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmaları nasıl ele alınmaktadır?” olarak belirlenmiş ve şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmalarının sınıf düzeylerine ve ünitelere göre dağılımı nasıldır?
2. Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan yaralanma türleri (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) nelerdir ve bunların sınıf düzeylerine ve ünitelere göre dağılımı nasıldır?
3. Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmaları nasıl bir yaklaşımla ele alınmıştır?
4. Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmaları hangi konular altında ele alınmıştır?

Türkiye gibi genç nüfusa sahip bir ülkede, çocukluk çağı yaralanmalarıyla ilgili yeterli farkındalığın olmaması ve bu konunun ulusal eğitimbilim alanyazınında teorik ve ampirik olarak yeterince konu edilmemiş olması, bu çalışmanın yapılaş gerekçesini oluşturmaktadır. Araştırma, çocukluk çağı yaralanmalarının ders kitaplarında ne derece karşılık bulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Araştırmanın ortaya koyduğu bulguların çocukluk çağı yaralanmalarıyla ilgili dikkati

okul içi süreçlere, müfredat geliştirme ve ders kitabı yazma çalışmalarına yönleneceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma, ortaya koyduğu nitelikli kavramsal çerçevesi ile de ulusal eğitim bilim alanyazınına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, veri toplama araçlarına, veri toplama sürecine, verilerin analizine ve çalışmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel bir araştırma olup, doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür. Doküman analizi, elektronik veya basılı belgeleri gözden geçirmek ve değerlendirmek için yapılan sistematik bir prosedürdür (Bowen, 2009). Tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilirliği gibi ondan diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı olarak da yararlanılabilmektedir. Bu çalışmada, ders kitapları araştırmanın temel materyali olarak seçilmiş ve ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmalarına ne ölçüde yer verildiği, buna hangi konular altında değinildiği; yaralanmaların nasıl ve ne tür bir yaklaşımla ele alındığı mercek altına alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ve 2021–2022 eğitim-öğretim yılında ilkököl 1-3. sınıf düzeyinde okutulmakta olan Hayat Bilgisi ders kitapları doküman olarak belirlenmiş ve belirlenen bu dokümanlarda çocukluk çağı yaralanmalarına yönelik ifadeler/açıklamalar incelenmiştir. Dokümanların analizi aşamalı şekilde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, dokümanların nereden elde edilmesi gerektiği sorusu tartışılmış ve ilgili dokümanların dijital kayıtlarına ulaşılmıştır. Daha sonraki aşamada, veri kaynağı olan dokümanlar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiş, dokümanların araştırma sorularıyla ilgili olan kısımları belirlenmiş ve araştırmacılar tarafından karşılaştırmalı olarak analize tabi tutulmuştur.

Kodlama güvenilirliği Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen [Güvenirlilik = (Görüş Birliği) / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100] formülünden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar, güvenirlik düzeyini % 89 olarak göstermiştir. Uyuşum katsayısı, kodlayıcılar arası uyumun yüksek güvenirlikte olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Araştırmanın birinci sorusuna cevap aramak için üç sınıf düzeyinde de okutulmakta olan Hayat Bilgisi ders kitapları araştırmacılar tarafından incelenmiş ve çocukluk çağı yaralanmalarının sınıf düzeyine ve ünitelerine göre dağılımı belirlenmiştir. Elde edilen bilgiler, Tablo 1’de sunulmuştur.

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metinler, çocukluk çağı yaralanmaları açısından incelendiğinde birinci sınıf düzeyinde 95, ikinci sınıf düzeyinde 72 ve üçüncü sınıf düzeyinde 59 ifadenin bulunduğu

Tablo 1.
Çocukluk Çağı Yaralanmalarının Dağılımı

Üniteler	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf	
	f	%	f	%	f	%
Okulumuzda Hayat	15	15,79	2	2,78	2	3,39
Evimizde Hayat	1	1,05	-	-	3	5,08
Sağlıklı Hayat	7	7,37	8	11,11	1	1,69
Güvenli Hayat	65	68,42	32	44,44	49	83,05
Ülkemizde Hayat	-	-	-	-	4	6,78
Doğada Hayat	7	7,37	30	41,67	-	-
Toplam	95	100	72	100	59	100

tespit edilmiştir. Bu bulgu, sınıf düzeyi arttıkça çocukluk çağı yaralanmalarının daha az konu edildiğini göstermektedir. Ayrıca çocukluk çağı yaralanmaları, tüm sınıf düzeylerinde en fazla *Güvenli Hayat* ünitesinde konu edilmiş olup çocukluk çağı yaralanmalarına ilişkin birinci sınıf düzeyinde 65, ikinci sınıf düzeyinde 32 ve üçüncü sınıf düzeyinde 49 ifade tespit edilmiştir. Yaralanmalara ilişkin ikinci sınıf düzeyinde, *Güvenli Hayat* ünitesinde 32, *Doğada Hayat* ünitesinde ise 30 ifade saptanmıştır. Birinci ve ikinci sınıf düzeyinde *Ülkemizde Hayat*; ikinci sınıf düzeyinde ise, *Evimizde Hayat* ünitesinde çocukluk çağı yaralanmalarına ilişkin herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

Araştırmada ikinci olarak Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan yaralanma türleri (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) ve bunların sınıf düzeylerine ve ünitelere göre dağılımı araştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanma türlerine ilişkin toplam 226 ifade olduğu; bunlardan 190’ının istemsiz-kasıtsız yaralanmalara, 36’sının ise istemli-kasıtlı yaralanmalara yönelik olduğu tespit edilmiştir. İstemsiz-kasıtsız yaralanmalar, her sınıf düzeyinde en fazla ele alınan yaralanma türü olmuştur. Yaralanma türleri en fazla *Güvenli Hayat* ünitesinde konu edilmiştir. *Evimizde Hayat* ve *Sağlıklı Hayat* ünitelerinde üç sınıf düzeyinde de yaralanma türlerine yönelik herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. İstemli-kasıtlı yaralanmalara yönelik en fazla ifadenin üçüncü sınıf düzeyinde; en az ifadenin ise, ikinci sınıf düzeyinde olduğu belirlenmiştir. İstemsiz-kasıtsız yaralanmalara yönelik en fazla ifadenin birinci sınıf düzeyinde; en az ifadenin ise, üçüncü sınıf düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaralanma türlerine yönelik ifadelerden bazıları Tablo 3’te sunulmuştur.

Araştırmada üçüncü olarak, “Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmaları nasıl bir yaklaşımla ele alınmıştır?” sorusuna cevap aranmıştır. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki ifadeler incelendiğinde, çocukluk çağı yaralanmalarının *önleyici* ve *müdahale edici* olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alındığı tespit edilmiştir. Yaralanmaların gerçekleşmemesi için çocukların neleri yapmaları gerektiğini işaret eden ifadeler “önleyici”; yaralanma gerçekleşmeden hemen önce ya da gerçekleştiği esnada yapmaları gerekenler ise “müdahale edici” kapsamda ele alınmıştır. Yaralanmaların önlenmesine yönelik ifadeler bilgi verici iken müdahale etmeye yönelik ifadeler çocukları doğru davranışa yönlendirmeye odaklıdır. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarına yönelik önleyici ve müdahale edici ifadelerin sınıf düzeylerine göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

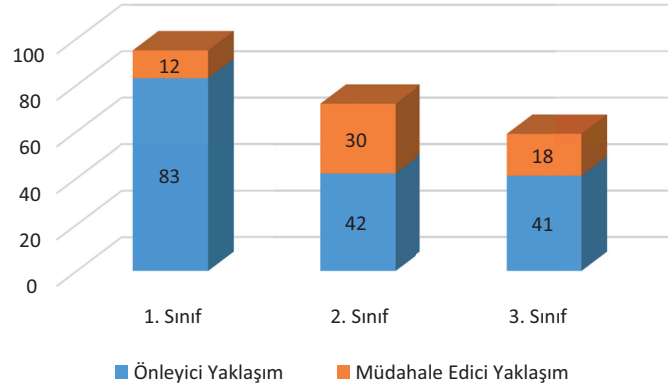
Tablo 2.
Çocukluk Çağı Yaralanma Türlerinin Dağılımı

Üniteler	İstemli/Kasıtlı			İstemsiz/Kasıtsız			Toplam
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	
Okulumuzda Hayat	2	2	2	13	-	-	19
Evimizde Hayat	-	-	-	1	-	3	4
Sağlıklı Hayat	-	-	-	7	8	1	16
Güvenli Hayat	6	4	9	59	28	40	146
Ülkemizde Hayat	-	-	4	-	-	-	4
Doğada Hayat	4	3	-	3	27	-	37
Toplam	12	9	15	83	63	44	226

Tablo 3.

Yaralanma Türlerine Yönelik İfadeler

Yaralanma Türleri	İfadeler
İstemli-Kasıtlı Yaralanmalar	[1.Sınıf, s.177]: “Çevremizde bulunan bitkilere de zarar vermemeli, onları koparıp ezmemelidir.” [2.Sınıf, s.14]: “Olumsuz davranışlar bize ve arkadaşlarımıza zarar verebilir. Örneğin merdivenlerden inerken önümüzdeki arkadaşımızı itmek, onun düşerek yaralanmasına sebep olabilir.” [3. Sınıf, s.107]: “Terör saldırıları ve savaş da güvenliğimizi tehdit eden olağanüstü durumlardandır. Bu tür durumlarda büyüklerimizle birlikte güvenli olan yerlere (sığınak vb.) giderek büyüklerimizin yanında tehlikenin geçmesini beklemeliyiz. Bunlarla ilgili ikaz ve alarm işaretlerini bilmeli ve onlara uymalıyız.”
İstemsiz-Kasıtsız Yaralanmalar	[1.Sınıf, s.110]: “Pencere ve balkonlar, düşme tehlikesi olan yerlerdir. Bu nedenle pencere ve balkonları kullanırken dikkatli olmalıyız.” [2.Sınıf, s.161]: “Bisiklet, paten, kaykay ve kızak gibi araçları kullanırken kask, dizlik, dirseklik gibi koruyucu araçlar kullanmalıyız.” [3.Sınıf, s.98]: “Nefes borusuna kaçan yabancı cisimler boğulmalara neden olur.”

Şekil 1.

Çocukluk Çağı Yaralanmalarına Yönelik Yaklaşımlar.

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarına yönelik 226 ifadeden 166'sının önleyici, 60'ının ise müdahale edici olduğu ve önleyici ifadelere en çok birinci sınıf düzeyinde, müdahale edici ifadelere ise en çok ikinci sınıf düzeyinde yer verildiği saptanmıştır. Ders kitaplarında, çocukluk çağı yaralanmalarına yönelik önleyici ve müdahale edici ifadelerden bazıları Tablo 4'te sunulmuştur.

Araştırmada, son olarak Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarının hangi konular altında ele alındığı araştırılmış ve bu konuların sınıf düzeylerine göre dağılımı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarının Doğal Afetler, Trafik, Yakın Çevre, Akran İlişkileri ve Sağlık konuları altında ele alındığı tespit edilmiştir. Buna göre, çocukluk çağı yaralanmalarının en fazla “Yakın Çevre,” en az “Akran İlişkileri” bağlamında ele alındığı saptanmıştır. Bu konulara yönelik ifadelerden bazıları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tartışma

Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocukluk çağı yaralanmalarının nasıl ele alındığının; sınıf düzeylerine ve ünitelere göre nasıl bir dağılım

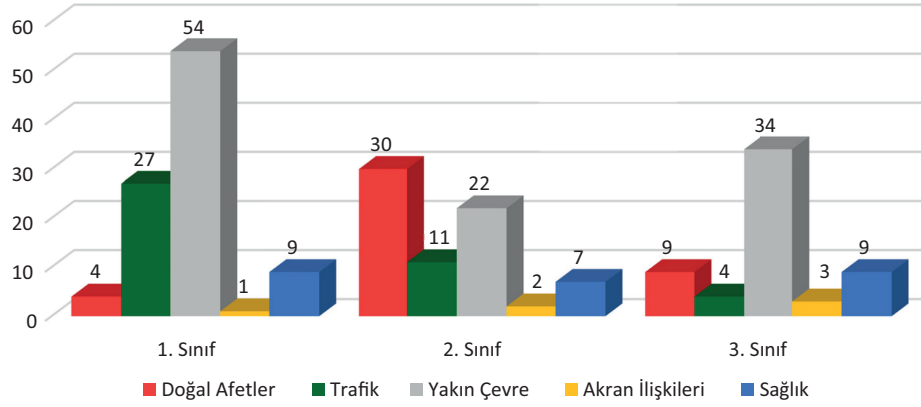
gösterdiğinin; yaralanma türlerinin (istemli-kasıtlı ve istemsiz-kasıtsız) neler olduğunun, bu yaralanmaların nasıl bir yaklaşımla ve hangi konular altında ele alındığının araştırıldığı bu çalışmada, veriler analiz edildiğinde şu sonuçlar açığa çıkmıştır:

Sonuçlar, sınıf düzeyi arttıkça çocukluk çağı yaralanmalarının daha az konu edildiğini göstermekte ve her sınıf düzeyi için açık kanıtlar sağlamaktadır. Çocukluk çağı yaralanmaları, en fazla birinci sınıf düzeyinde ele alınmakta ve tüm sınıf düzeylerinde en fazla *Güvenli Hayat* ünitesinde işlenmektedir. Çocukların en sık yaralanma yaşadıkları yaş aralığı yedi ile dokuz yaş arasındadır (Şengel ve ark., 2020). Eğitim ve bilinçlenmeyle birlikte tehlikelerin ve risklerin farkına varabilmeleri nedeniyle çocukların kazaya ya da yaralanmalara uğrama durumunun 6. sınıftan sonra azaldığı (Ergüder, 2003) saptanmıştır. Temel eğitim dönemindeki çocukların fazla meraklı ve çok hareketli olmaları onları kazalara ve yaralanmalara açık hâle getirmektedir. Okul yaralanmalarının nedenleri, çocuğun bireysel özelliklerine (saldırgan davranış, hareket-motor beceriler, fiziksel aktivite, öğrenci profilleri, yaralanmaya yatkınlık, sosyo-ekonomik ve ailesel faktörler, okul arkadaşlarıyla etkileşim) ve okulun çevresel özelliklerine (ekolojik özellikler, tehlikeli faaliyetler, spor faaliyetleri, oyun alanı) bağlı olarak

Tablo 4.

Yaralanma Yaklaşımlarına Yönelik İfadeler

Yaklaşımlar	İfadeler
Önleyici	[1.Sınıf, s.48]: “Makas, kalem, yapıştırıcı gibi araç ve gereçleri taşıırken arkadaşlarımıza ve kendimize zarar vermemeye özen göstermeliyiz.” [2. Sınıf, s.158]: “Elektrikli aletleri kullanırken kablo ve prizlere dikkat etmeliyiz.” [3. Sınıf, s.98]: “Yaz aylarında akarsu, göl veya denizde yüzme bilmeden suya girmek boğulmalara yol açabilir.”
Müdahale Edici	[1.Sınıf, s.85]: “Hastalandığımızda doktora gitmeliyiz.” [2.Sınıf, s.154]: “Acil durum, yaralanma, düşme, bayılma, doğal afetler, kaza gibi ani gelişen ve acil müdahale gerektiren durumlardır.” [3.Sınıf, s.107]: “Sarsıntı sırasında pencereden, merdivenden, asansörden ve yıkılabilecek eşyalardan uzak durmalıyız.”

Şekil 2.

Çocukluk Çağı Yaralanmalarının Ele Alındığı Konu Başlıkları.

Tablo 5.

Çocukluk Çağı Yaralanmalarının Ele Alındığı Konu Başlıkları ve İfadeler

Konular	İfadeler
Doğal Afetler	[1.Sınıf, s.127]: “İtfaiyeler, yangın dışında deprem, sel gibi olaylarda arama kurtarma çalışmaları da yapar. İtfaiyenin genel olarak amacı, hayat kurtarmaktır.” [2.Sınıf, s.154]: “Sel, deprem gibi doğal afetlerde AFAD kuruluşuna ulaşmak istediğimizde Acil Çağrı Merkezinin numarası olan 112’yi (yüz on iki) ararız.” [3.Sınıf, s.107]: “Deprem sona erdiğinde hızlıca binayı terk etmeli, ailemiz ile belirlediğimiz yere giderek beklemeliyiz.”
Trafik	[1.Sınıf, s.17]: “Okul taşıtının içinde emniyet kemerimizi bağlamalıyız.” [2. Sınıf, s.225]: “Karlı havalarda araçlarımıza zincir takmalıyız ya da kış lastiği kullanmalıyız.” [3. Sınıf, s.96]: “Yayalar ve araç sürücüleri trafik kurallarını çok iyi öğrenmeli ve trafik kurallarına uymalıdır. Böylece kazaları önlemiş oluruz.”
Yakın Çevre	[1.Sınıf, s.33]: “Elif, suyu yere dökülünce temizlik görevlisinden yardım istedi.” [2.Sınıf, s.158]: “Ocak ve fırın gibi aletleri tek başımıza kullanmamalıyız.” [3.Sınıf, s.110]: “Oyun alanımızdan dışarı kaçan topun peşinden koşmamalıyız. Bu, bizim için tehlikeli olabilir. Yoldan geçen araçların kazalara sebep olabileceğini bilmeliyiz.”
Akran İlişkileri	[1.Sınıf, s.35]: “Birbirimize nazik davranmayı unutmamalıyız. Birbirimize zarar vermemeliyiz.” [2.Sınıf, s.50]: “Oyunda öfkemizi kontrol etmeliyiz.” [3.Sınıf, s.14]: “Ayrıca olumsuz davranışlar bize ve arkadaşlarımıza zarar verebilir. Örneğin merdivenlerden inerken önümüzdeki arkadaşımızı itmek, onun düşerek yaralanmasına sebep olabilir.”
Sağlık	[1.Sınıf, s.73]: “Sağlığımızı korumak ve hastalıklardan kurtulmak için sağlık ihtiyaçlarımız vardır.” [2.Sınıf, s.124]: “Hastalandığımız zaman hastane, aile sağlığı merkezi veya aile hekimimize gideriz. Bu kurumlarda doktor bizi muayene eder, gerekli gördüğü ilaçları yazar.” [3.Sınıf, s.116]: “Bağımlılık yapan zararlı alışkanlıklar insan hayatı için çok tehlikelidir, sağlığımıza zarar verir. Bunların zararlarını insanlara anlatmak ve bunları kullananları vazgeçirmek için “Yeşilay” kurulmuştur.”

ortaya çıkabilmektedir (Şengel ve ark., 2020). Yine, okul yaralanmaları ile ilgili 42 ampirik araştırmaların gözden geçirildiği bir çalışmada (LaFlamme ve ark., 1998), yaralanma sıklığının okul düzeyi/sınıfı ile değiştiği, oyun alanı yaralanmalarının erken yaş grubundaki çocuklarda daha yaygın olduğu, jimnastik ve spor yaralanmalarının yaş arttıkça daha önemli hâle geldiği bulgulanmıştır. Bu bulgular, bu çalışmadaki çocukluk çağı yaralanmalarının en fazla birinci sınıf düzeyinde konu edildiği yönündeki bulguyla örtüşmektedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu, yaralanma türlerine ilişkindir. Buna göre, istemsiz-kasıtsız yaralanmalar her sınıf düzeyinde en fazla ele alınan yaralanma türü olmuştur. Yaralanma türlerinin en fazla konu edildiği ünite, yine *Güvenli Hayat* olmuştur. Ayrıca araştırmada, istemli-kasıtlı yaralanmalara yönelik en fazla ifadenin üçüncü sınıf düzeyinde; en az ifade ise, ikinci sınıf düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın istemsiz-kasıtsız yaralanmalara yönelik en fazla ifadenin birinci sınıf düzeyinde; en az ifadenin ise, üçüncü sınıf düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Temel eğitim çağındaki çocuklar, hem davranışsal açıdan gelişim aşamasındadır hem de risklere ve tehlikelere karşı kendilerini koruma becerisini kazanmaktadır. Bu nedenledir ki, istemsiz-kasıtsız yaralanmalar, temel eğitim

çağındaki çocuklarda daha yaygın olarak görülmektedir. Nitekim araştırmalar (Sleet ve ark., 2010), çocukların ve ergenlerin maruz kaldığı yaralanmaların beşte birinin okullarda meydana geldiğini göstermektedir. İstemsiz-Kasıtsız yaralanmalar, 13 yaşından küçük -özellikle erkek- çocuklarda daha yaygın şekilde görülen yaralanma türüdür. Evler, yollar ve eğitim tesisleri, en yaygın kasıtsız yaralanma ortamlarıdır (Mutto ve ark., 2011).

Araştırmada, çocukluk çağı yaralanmalarının önleyici ve müdahale edici olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alındığı tespit edilmiştir. Toplam 226 ifadeden 166’sının önleyici, 60’ının ise müdahale edicidir ve önleyici ifadeler en çok birinci sınıf düzeyinde, müdahale edici ifadeler ise en çok ikinci sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Yaralanmalar ortaya çıkmadan önce çocukları bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik önleyici ifadelerin çoğunlukta olması, temel eğitim çağındaki çocukların davranışsal açıdan gelişim aşamasında olmasıyla açıklanabilir.

Araştırmadaki diğer önemli bir bulgu da Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki çocukluk çağı yaralanmalarının *Doğal Afetler*, *Trafik*, *Yakın Çevre*, *Akran İlişkileri* ve *Sağlık* konuları altında ele alınmasına ilişkindir. Buna göre, çocukluk çağı yaralanmaları en fazla “Yakın Çevre,” en az “Akran İlişkileri” bağlamında konu edilmiştir. Okul

yaralanmalarının en sık meydana geldiği alanlar okul yolu, sınıf ortamı/ derslikler, spor salonu, okul bahçesi, koridor, yemekhane ve kantindir (Gür & Yıldız, 2009).

Sonuç olarak, çocukluk çağı yaralanmaları hem ailelerin hem de okul yöneticilerinin acilen ve titizlikle ilgisini gerektiren ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Yaralanma oranlarının, şekli ile yerinin ve elbette ki nedenleri ile şiddetinin cinsiyete, yaşa, okul ve sınıf düzeyine göre ne ölçüde değişme eğiliminde olduğunun saha araştırmalarıyla ortaya konması ve müfredat ve ders kitaplarının bu bulgular ışığında yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – N.D., A.T.; Tasarım – N.D., A.T.; Denetleme – N.D., A.T.; Kaynaklar – N.D., A.T.; Malzemeler – N.D., A.T.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – N.D., A.T.; Analiz ve/veya Yorum – N.D., A.T.; Literatür Taraması – N.D., A.T.; Yazıyı Yazan – N.D., A.T.; Eleştirel İnceleme – N.D., A.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – N.D., A.T.; Design – N.D., A.T.; Supervision – N.D., A.T.; Funding – N.D., A.T.; Materials – N.D., A.T.; Data Collection and/or Processing – N.D., A.T.; Analysis and/or Interpretation – N.D., A.T.; Literature Review – N.D., A.T.; Writing – N.D., A.T.; Critical Review – N.D., A.T.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Alemdar, Ç. (2021). *İlkokul hayat bilgisi 1 ders kitabı*. Pasifik.

Alkon, A., Genevro, J. L., Tschann, J. M., Kaiser, P., Ragland, D. R., & Boyce, W. T. (1999). The epidemiology of injuries in 4 child care centers. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 153(12), 1248–1254. [CrossRef]

Ampofo-Boateng, K., & Thomson, J. A. (1991). Children's perception of safety and danger on the road. *British Journal of Psychology*, 82(4), 487–505. [CrossRef]

Andrade, C., Cordovil, R., & Barreiros, J. (2013). Injuries in preschool children: The hypothetical protector effect of minor injuries and risk factors for minor and medically attended injuries. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*, 20(3), 239–244. [CrossRef]

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. [CrossRef]

Çelikbaş, E., Gürel, F. & Özcan, N. (2021). *İlkokul hayat bilgisi 2 ders kitabı*. Devlet Kitapları.

Dokumacı, A., Özdemir Gök, N. & Dokumacı, Z. (2021). *İlkokul hayat bilgisi 3 ders kitabı*. Devlet Kitapları.

Di Scala, C., Gallagher, S. S., & Schneps, S. E. (1997). Causes and outcomes of pediatric injuries occurring at school. *Journal of School Health*, 67(9), 384–389. [CrossRef]

Dönmez, H., Çalışkan, C., Arberk, O. K., Ünlü, H., Küçük Bıçer, B., & Özcebe, H. (2018). An evaluation of injuries in children aged 7–14 years in turkey. *Turkish Journal of Pediatric Disease*, 4, 236–242. [CrossRef]

Eraslan, R., & Aycan, S. (2008). The study of the frequency of the school accidents in the secondary school children. *Turkish Journal of Pediatric Disease*, 2(3), 8–18.

Ergüder, B. (2003). *Study on the accidents that the students who are in the primary school suffer* [Master's Thesis]. Hacettepe University Institute of Health Sciences.

Erkal, S., & Yertutan, C. (2012). *Investigation of children's school accident and behavior of their parents safety measures*. Retrieved from <http://www.sdergi.edu.tr/sibelerkalcananyertutan>

Flavin, M. P., Dostaler, S. M., Simpson, K., Brison, R. J., & Pickett, W. (2006). Stages of development and injury patterns in the early years: A population-based analysis. *BMC Public Health*, 6, 187. [CrossRef]

Forjuoh, S. N. (2012). Childhood injury prevention revisited. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*, 19(2), 91–92. [CrossRef]

Granié, M. A. (2007). Gender differences in preschool children's declared and behavioral compliance with pedestrian rules. *Transportation Research Part F*, 10(5), 371–382. [CrossRef]

Granié, M. A. (2010). Gender stereotype conformity and age as determinants of preschoolers' injury-risk behaviors. *Accident; Analysis and Prevention*, 42(2), 726–733. [CrossRef]

Gür, K., & Yıldız, A. (2009). Development of scales of pupils' knowledge and attitude towards the security prevention against school accidents. *Maltepe University Journal of Nursing Science and Art*, 2(1), 10–21.

Haddon, W. (1968). The changing approach to the epidemiology, prevention, and amelioration of trauma: The transition to approaches etiologically rather than descriptively based. *American Journal of Public Health and the Nation's Health*, 58(8), 1431–1438. [CrossRef]

Howe, N., Rinaldi, C. M., Jennings, M., & Petrakos, H. (2002). "No! The lambs can stay out because they got cozies": Constructive and destructive sibling conflict, pretend play, and social understanding. *Child Development*, 73(5), 1460–1473. [CrossRef]

Işık, R. (2019). *The effectiveness of child to child education for prevention of school accidents in a primary school* [Master's Thesis]. Balıkesir University Institute of Health Sciences.

Knight, B. A. (2015). Teachers' use of textbooks in the digital age. *Cogent Education*, 2(1), 1–10. [CrossRef]

LaFlamme, L., Menckel, E., & Aldenberg, E. (1998). School-injury determinants and characteristics: Developing an investigation instrument from a literature review. *Accident; Analysis and Prevention*, 30(4), 481–495. [CrossRef]

McCoy, C. A., Carruth, A. K., & Reed, D. B. (2002). Women in agriculture: Risks for occupational injury within the context of gendered role. *Journal of Agricultural Safety and Health*, 8(1), 37–50. [CrossRef]

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.

Mutto, M., Lawoko, S., Nansamba, C., Ovuga, E., & Svanstrom, L. (2011). Unintentional childhood injury patterns, odds, and outcomes in Kampala City: An analysis of surveillance data from the National Pediatric Emergency Unit. *Journal of Injury and Violence Research*, 3(1), 13–18. [CrossRef]

Rivara, F. P., Bergman, A. B., LoGerfo, J. P., & Weiss, N. S. (1982). Epidemiology of childhood injuries. II. Sex differences in injury rates. *American Journal of Diseases of Children*, 136(6), 502–506. [CrossRef]

Schneuer, F. J., Bell, J. C., Adams, S. E., Brown, J., Finch, C., & Nassar, N. (2018). The burden of hospitalized sports-related injuries in children: An Australian population-based study, 2005–2013. *Injury Epidemiology*, 5(1), 45. [CrossRef]

Şengel, A., Gür, K., & Kılınc, E. (2020). The epidemiology of students injuries in a private primary school in turkey from 2012 to 2018. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 10, 362–368. [CrossRef]

Sharma, S. L., Reddy N. S., Ramanujam, K., Jennifer, M. S., Gunasekaran, A., Rose, A., John, S. M., Bose, A., & Mohan, V. R. (2018). Unintentional injuries among children aged 1–5 years: Understanding the burden, risk factors and severity in urban slums of southern India. *Injury Epidemiology*, 5(1), 41. [CrossRef]

Sleet, D. A., Ballesteros, M. F., & Borse, N. N. (2010). A review of unintentional injuries in adolescents. *Annual Review of Public Health*, 31, 195–212. [CrossRef]

UNICEF. (2008). *World report on child injury prevention* (M. Peden, J. Ozanne-Smith, A. A. Hyder, C. Branche, A. K. M. F. Rahman, F. K. Rivara & K. Bartolomeos, Eds.). Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43851/9789241563574_eng.pdf;jsessionid=62CB1B06F01CDD45EB9F4BF0C6729817?sequence=1

Wen-Cheng, W., Chien-Hung, L., & Chung-Chieh, L. (2011). Thinking of the textbook in the ESL/EFL classroom. *English Language Teaching*, 4(2), 91–96. [CrossRef]

Williams, W. R., Latif, A. H. A., & Sibert, J. (2002). Secondary school accident reporting in one education authority. *Child: Care, Health and Development*, 28(1), 101–108. [CrossRef]